

Világosító-Szent-Gergely.

DAVID AT

92 JUL 1

KÉZDI VÁSÁRHE

Világosító Szt.-Gergely napján.

Mivelhogy láttál engem, Tamás! hittél;
boldogok, a kik nem láttak és
hittek. Szent János 20. v. 29.

I.

Isten az idők ura ... és a történet nem vak esemény, hanem a mindentudó és mindenható Ur bölcs terveinek fejleménye. A történet a népek sorsát intéző isteni Gondviselésnek kinyilatkoztatása a világ-eseményekben! Kinyilatkoztatta Isten magát az embereknek, szólván közvetlen Önmaga és szent Fia az emberekkel; és ezen kinyilatkoztatás le van téve az Ó- és Újszövetség szent könyveiben. Kinyilatkoztatta Isten magát az embereknek másodszor a maga munkáiban; s ezen kinyilatkoztatásról bizonyoságot tesz a világegyetem. »Az egek hirdetik az Isten dicsőségét és az ő kezeinek munkája a kiterjesztett erősség.«¹⁾ Kinyilatkoztatta magát az embereknek harmadszor az emberiség sorsának vezetésében, és erről tanuságot teszen a történelem: az emberiség emléktára, melyben az emberiségnek leirt jó és rossz napjai fel vannak jegyezve!

Tagja lévén egy nemzetnek, melynek multja gazdag történelmi emlékekben, melynek leélt viszontagság-teljes napjai az isteni Gondviselésnek világos nyomait hordják magukon; polgára lévén egy városnak, melynek eredeti la-

¹⁾ XVIII. zsoltár 1 verse.

kói és alkotói, Ázsiának egy, évezredekken keresztül virágzott és máig is nevét viselő országából ¹⁾ származtak; lelkesze lévén egy egyházi közönségnek, mely ősi vallásához és egyházának intézményeihez és hagyományaihoz kegyelettel ragaszkodik, érdeklél és figyelemmel hallgatja a szent hajdan emlékeinek felelevenítését, emlékezetbehozását; hazafiú, polgári és lelkeszi kötelességemet teljesítem, midőn nemzetünk apostola, városunk védszentje, egyházunk alkotója, Világosító Szent-Gergely évfordulati ünnepén, ²⁾ történeteink évkönyveit felnyitom és azokban a nemzetünk sorsát intéző isteni Gondviselésnek útait kinyomozom.

Azonban a kormánypálczák eltörnek, a fegyvereket a rozsdá megemészti, a hősök karja elporhad, a harczmezőkön szerzett babérok elhervadnak; csak a mit a lélekbe oltanak: a népek vallási, lelki élete bir örök maradandósággal. A népek kívülről nem, hanem csak belülről boldogíthatók a szó valódi értelmében; ez a népeknek multjából átöröklött valódi életkincsök. ³⁾

Nemzetünk politikai élete lejárt. Én is nem erről, hanem annak vallási, lelki életéről szólok. Nemzetünknel azonban a vallási élet karöltve járt mindenkor a polgárral, s legnevezetesebb vallási eseményeink, legnevezetesebb királyaink neveihez kötvék elannyira, hogy vallási élete bármely időszakának tárgyalása s előadása, önként visszatükrözi ugyanazon kor polgári viszonyait is nemzetünknek! Áll ez különösen azon időkről és eseményekről, melyek az örmény nemzetnek Krisztus hitére történt megtérítésére vonatkoznak. Két különböző időben fogadták el őseink a keresztény vallást. Először mindjárt Krisztus Urunk mennybemenetele után szent Tadó és Bertalan apostolok prédikálására; másodsor a negyedik század első éveiben, Világosító Szent-Gergely prédikálására. Mindkét rendbeli megtérésnek élére királyaink állottak, és pedig az elsőnek Ábágár király, a másodiknak Tiridát.

A történetek folyamát és az időszámítás rendét követve, én ma az előről szólok; elmondom, hogy miként hirdet-

¹⁾ Örményország.

²⁾ 1851-ben.

³⁾ Dr. Müller, Reisen der Pápste.

ték Örményországban, Üdvözítőnknek mennybemenetele után Ábágár király idejében, szent Tadé és Bertalan apostolok az evangéliumot, azután elbeszélem ennek körülményeit, melyek közül kétség kívül legnevezetesebb és legnagyobb fontossággal bír Krisztus Urunknak Ábágár királyhoz küldött arczképe és levele.

Beszédem tárgya Krisztus korára vezetvén minket vissza, vessünk egy pillantást a világ akkori állapotára. Lásuk, minő nézetek uralkodtak a világ Megváltójának jövelele felől a föld népeinél általában, és minők nemzetünknel? Miként találta ezen esemény népünket és mikép fogadtott az által?

Valamint a nap feljövételét a hajnali fény szokta megelőzni, úgy a világ szellemi napjának: Krisztusnak születését is bizonyos szellemi fény, lelki derű, értelmi világosság előzte meg. A bálványozás és babona, magok a pogány népek szemei előtt is elveszté varázshatalmát, melyet azelőtt reájok feltétlenül gyakorolt; a tudósok és értelmesebbek által nyilván kigúnyoltatott és megvetetett. Vallási tekintetben jobb jövő után sohajtoztak, jobbat sejdítettek. Virgil, a nevezetes római költő, Krisztus születése előtt nem sokkal irta a következő emlékezetreméltó verseket:

Már lejárt a Cumaei Sibylla kora;
Egy új nemzedék fog a magas égből alábocsáttatni,
Melytől a századoknak egy új sora veendi kezdetét! ¹⁾

Általános volt kelet minden népénél a hiedelem, hogy azon időben a zsidó népből világ-uralkodó fog születni — mond — Svetonius és Tacitus. ²⁾

A csillagvizsgáló bölcsek lesték keleten a Megváltó csillagát, és midőn azt az égen megpillantották, vezérlése alatt azonnal felkeresésére indultak.

¹⁾ Ultima Cumaei venit jam carminis aetas.

Magnus ob integro saeculorum nascitur ordo;
Jam redit et Virgo, redeunt saturnia regna.

²⁾ Percipuebat oriente toto versus et constans opinio esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. Svetonius in Vespasiano. — Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipse tempore fore, ut valesceret oriens, pofectique Judaea rerum potirentur. Tacitus, Liber histor. V. cap. 14

A Mindenható, kinek kezében vannak a föld hatalmasainak szivei és ki ezeket úgy vezérli, hogy tudtokon kívül is eszközül szolgálnak az isteni Gondviselés terveinek kivitelében: a Megváltó születésekor a népek külpolitikai viszonyait is Krisztusnak és az ő tanainak elfogadására elkészítette vala. Az akkor ismert világnak szinte minden míveltebb népe meghódítva a római fegyverek által, fejet hajtott Róma világuralmának. Octavianus Augustus legyőzvény vetélytársait és elleneit, Krisztus születésekor megszűnt a fegyverek moraja az egész római világ-birodalomban; csend és általános béke uralkodott úgy, hogy a hadistennek: Janusnak temploma becsukatott. Az oraculumok elnémultak, a zsidó népnél minden azon állapotban, a mint meg volt jövendölve. A szentkönyveknek fordítása görög nyelvre, és a zsidó népnek elszoródása sokat tett arra, hogy az egy igaz Istennek ismerete, a Megváltóról szóló jövendölések, nézetek és remények a pogány népek között is elterjedjenek.

Nagy-Örményországban ezen időben Ábágár király uralkodott, ki székhelyét a birodalom belsejéből, Syriának Edessa városába tette át; e város és környéke külön fejedelemséget képezett, fejedelmei többnyire önállóak voltak. Ekkor azonban e fejedelemség Örményországhoz tartozott.¹⁾ És innen van, hogy Ábágár király a történelemben — felváltva — hol örmények királyának, hol ismét Edessa urának és fejedelmének mondatik. Ábágár békeszerető és szelid lelkületű fejedelem lévén, hogy a szomszéd római nagy hatalmassággal minden összeütközést kikerüljön, Róma főhatóságát önként elismerte. Augustus és Tiberius római császárokkal a legjobb egyetértésben élt. Augustust Rómában meg is látogatta.²⁾

Óseinek vallása iránt uralkodása első éveiben nagy ragaszkodást tanúsított. Azok bálványait Nisib (Medzbin), Artaxata-, Ármávir- és Arménia más városaiból Edessába szállította és szobraikkal az új székváros templomait és közhelyeit ékesítette fel.

¹⁾ Adiabene quandoque Armeniae adhaerescit. Strabo.

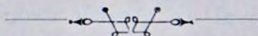
²⁾ Procopius de bello Persico, Lib. II, cap. 12.

Utóbb azonban, megismerkedvén a zsidó vallással, szembetűnő hidegséggel viseltetett a bálványok tisztelete, és nagy hajlamot mutatott a zsidó vallás iránt, öröme társalgott előkelő zsidókkal, kik Örményországban a babyloniai fogság óta nagy számmal tartózkodtak.

Hihető, hogy ismerte és olvasta a szent könyveket, tudta a jövendöléseket . . .

Krisztus születése előtt három évvel lépett Ábágár a királyi trónra, meghalt Krisztus születésének 35-ik esztendejében. Uralkodási ideje magában foglalja azon egész időszakot, melyben az emberré lett Istenfia földi pályáját futotta, születésétől haláláig, miért is nagyon valószínű, mit »Örmény régiségek« című munkában olvasok, hogy: »Ábágár keleten uralkodván, a keletről, tehát valamely szomszéd tartományból, az ugyancsak keleten megjelent csillag látára útnak indult keleti bölcseket vagy szent királyokat Ábágár ismerte, értesítve volt utazásuk céljáról és eredményéről.¹⁾

Lukácsi Kristóf hátrahagyott irataiból.

Örményországi képek.²⁾

II.

Ágori és szent Jakab forrása.

Az Ararát hegytömbjének geológiai alkatát már régóta vulkanicus eredetűnek ismerték fel. A kis Ararát valószínű halmaza a látatörmeléknek és hamunak s a nagy Ararát egyes pontjain a fekete lávaomladék anyyira megőrizte eredeti alakját, hogy élénken emlékezetébe idézi a szemlélőnek a Vesuv nyujtotta képet.

Egyike a legkülönösebb jelenségeknek e hegyen, hogy ámbár nagy hőmennyiség borítja tetőjét s tölti szakadé-

¹⁾ Indsidián »Örményország régiségei« III. köt. 186. lap.

²⁾ A travers l' Arménie Russe, par Madame B. Chantre officier d' Academie (Le Tour de Monde, 1852 márcz. 19, 26 és ápr. 2-i füzetek.)

kait, kiszáradt és kiégett lejtői nyaranta mégis csaknem teljesen nélkülözik a vizet. Alig két-három forrást ismerünk az Ararát hegyoldalain s az ezekből csergedező patakok is csak igen gyöngé képződményei a nagy hőtömegnek.

Az árnyék és nedvesség hiánya lakhatlanná teszi e tájat a nyárnak nagy része alatt. A Mászisz körül fekvő néhány község lakossága abban az arányban, a mint fogy a víz, fölkapaszkodik nyájaival együtt a hegy magasabb régióiba, s a jégvidék szomszédságában üti fel sátrait, ott, hol a nedvességet nem emésztette még teljesen föl a száraz hamuból és lávából képződött talaj, melybe ezernyi apró nyíláson szivárog be a víz.

Nem lehetetlen, hogy a földalatti vizeknek egy része, a mélységben még izzó lávával találkozáván, gőzzé alakul át s oly kitöréseket idézhet jövőre is elő, a minő történt az 1840-ik évnek június hó 20-án, mely pusztulást árasztott Ágori községre.

Ezen időpontban e hegy északi oldalán fekvő egyik régi kráter egyszerre megnyílt. Sűrű gőzpára emelkedett belőle az égnek, jóval az Ararát csúcsa fölé s kénes büzzel töltötte meg a levegőt. Tompa moraj hangzott föl a hegy mélyéből s a szakadék óriási kőmennyeséget vetett ki. Több irányban megrepedt a talaj s meleg víz bugyogott föl az Araxes medréből.

Érezni lehetett e kitörés hatását egész Báyazidig, Eri-vánban és Náhicsevánban is. A legnagyobb pusztítást azonban az a körülmény idézte elő, hogy a völgy felső részén megtorlódván a víztömeg, mely az Ararát jégmezőiről Ágori szomszédságába zuhant alá, néhány óra alatt roppant nagy tó képződött. A gátjául szolgáló hegynyulvány nem tartóztathatta sokáig föl, az iszapos víznek óriási tömege hömpölygött a szerencsétlen helység felé s pusztított el, mi utjában volt.

Egyike azon keveseknek, a kik Ágori lakósaiból még életben vannak, egy aggastyán, ki a vész időpontjában fönn a hegyen nyája mellett volt, ezeket beszélte el utazónknak, Chantre asszonynak:

»Éjnek idején egyszerre csak nagy zaj volt hallható s a föld ingadozni kezdett lábaim alatt. Megréműlve s az

enyémekre gondolva, siettem lefelé a hegyről. Midőn hajnalban oda érkeztem, a hol, a völgy közepén, a fiaim s családjaik által lakott helység állott, nem láttam többé semmit egymásra halmozódott sziklákon kívül. E sziklák alatt voltak eltemetve szegény gyermekeim, minden, a mit szerettem, egész vagyonom, s egyedül maradtam s egyedül élek még most is.«

Ámbár a földrengés gyakori az Araráton, ez az első kitérés, a melyről tudomásunk van. Több utazó észlelt ugyan a hegytető közelében kénes gőzöket, a melyek eléggé alkalmatlanok valának reájuk nézve, s Reineggs feljegyezte, hogy 1785-ben lángokat s füstöt látott az Ararát tetején, de ez az állítás nincs bizonyítékokkal támogatva.

Ágori neve annyit tesz, hogy »venyigét ültetett« a mely elnevezés abból a hagyományból veszi eredetét, hogy Noé e helyen kezdte a szőlőt művelni. A régi helységnek mintegy kétezer lakósa volt. Dubois de Montpéreux, ki 1834-ben Ágorit meglátogatta, fekete lávából kereszt alakban épült templomot látott ott a tizedik százból származó feliratokkal. A templomnak magának azonban jóval régibb volt az eredete. Az örmény lakosság nagy tiszteletben tartotta e templomot, melynek helyén, azt tartották, az első áldozatot mutatta be Noé a vizözön után. Állítólag e helyen, a templom alapfalainak lerakása közben, találták meg szent András és szent Mátyás csontjait.

Nem messze a réginek romjaitól épült fel az új Ágori. Tatárok lagnak benne s a családjai azon keveseknek, a kik túléltek a rettentő pusztulást.

Az iható vizet csakis az a patak szolgáltatja nekik, mely az Ararát jégmezőiről száll alá. Ebből az iszapos vizből oltják szomjukat az emberek és állatok. Ágori nagyon egészségtelen hely; számtalan mocsár veszi körül. Szanaszét hevernek szomszédságában elhullott állatok feloszlásnak indult tetemei, melyek fölött hollók és ölyvek kerengenek.

A most említettük patakon átkelve, két órai fárasztó hegymászás után terrasszerű bérczfokhoz jut az utas. Itt állott hajdan a szent Jakab-kolostor. Ma semmi nyomát

nem látni az épületnek, melyben Montpéreux állítólag még imádkozott, se a füznek, az egész vidék egyetlen fájának, mely a legenda szerint Noé bárkája egyik, gyökeret vert darabjából származott volna.

A kolostor hírnevét egy csodának köszöni, a melyet következőleg beszél el a hagyomány:

Egy ecsmiádzini szerzetes megpróbálta felmászni az Ararát tetejére, hogy meglássa a szent bárka maradványait. Isten azonban nem akarta, hogy más halandó szemei elé kerüljenek azon jármű romjai, a mely megmentette az emberiséget. Egy napi fárasztó út után elszunnyadt a szerzetes s reggel ott ébredt fel, a honnan útra kelt. Minden reggel ugyanígy járt, s ezen a ponton épült aztán fel a kolostor.

Fölötte a helynek, a hol állott, forrás látható, melynek vizét a környék lakossága különböző tulajdonságokkal ruházza fel, s egyebek közt a magtalanóság ellenszerének is tekinti. Járványok, szárazság, sáskajárás s más csapások idejében az Eriván-kerületbeli örmények körmenetekben járulnak a forráshoz. Ha nagy a szárazság, a legtekintélyesebb öregeket küldik fel az Ararátra, hogy vizet hozzanak szent Jakab forrásából. Visszatérőben a vízzel telt edényeket nem szabad a földre letenni. A lakosság, élén a pappal s szentelt lobogókkal, eléje megy a talizmánnak, aztán megöntözik a vízzel a kiszáradt mezőket. . .

Szemben e kis forrással, pompás vadrózsa-tő virágozik, egyetlen képviselője a fanemű növényzetnek az egész tájon. Mind az örmények, mind a muszulmanok szentnek tartják ezt a rózsabokrot s a jámbor zarándokok ruhájukból levágott szövetdarabokat aggatnak reá.

Dr. Molnár Antal.

Nyilt levél

Czetz János magyar tábornok urhoz.

Gyergyó-Szent-Miklós, 1892. június 14-én.

Mélyen tisztelt Tábornok Ur!

Bátorkodom e helyen — a tekintetes szerkesztő ur jóváhagyásával — forró, hálás köszönetet mondani azon nem remélt, nagy kitüntetésért, melyben igénytelen-ségemet részesítette az által, hogy kegyes volt becses művét nekem ajánlani.

Kérem magamtól: vajjon minő, Isten előtt kedves dolgot cselekedhettem életem folyama alatt, hogy a Mindenható így megjutalmazott?

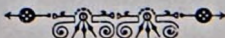
Igen, mert reám nézve nagy jutalom, szivemnek ki-mondhatatlan öröm! a mélyen tisztelt Tábornok urnak ezen irántam tanúsított felette becses figyelme s azon nem érdemlett dicsérő szavai, melyekkel »Képzelet és való« című szerény munkámat illetni méltóztatott.

Azt, hogy mennyire rokonszenvezek a »Virágok és tövisek« című beszélykével, el sem tudnám mondani. Rokonszenvezek e művel, mert kedves és megható; de rokonszenvezek főleg azért, mert ezt a magyar-örményesség büszkesége: szabadságharczunk egyik kitünő hőse fordította!

Ha ezután tollat veszek kezembe, hogy valamely mű megírásához kezdjek, a Czetz János magyar tábornok neve fog lelkesíteni — az a név, melyet csak mély tisztelettel, de büszkén említhet minden jó honfiú és honleány! — és bizton hiszem, hogy jobb munkák fognak kikerülni tollam alól, mint eddig.

Fogadja a mélyen tisztelt Tábornok ur, irántam mutatott kegyes figyelmeért, ismételten forró köszönetemet és honleányi, megkülönböztetett tiszteletemet.

Kritsa Klára.

I.

Tárd ki ör e szent lakásnak, — tárd ki lomha szárnyait:
Nemzetemnek nagy Leója — a végső király van itt!
Számüzött zarándok az, ki nézi omladó porát;
Drága hantját honfi könnyyel úgy is rég nem ápolák.

Messzetájrról vándoroltam — ifjú, napkelet felől,
Hogy egy mirtuszlombot tüzzek gyászoló kövére föl,
Mely kinyilva, mely kihajtva sirhalmát körül vegye; —
Érte gyászol, érte zúg, bűg a vén Ararát hegye . . .

Hogy egy új Jeremiásként végig sirjam, végig azt,
A mi rég nyom, régen üldöz — az ötszázados panaszt.
Oh hogy lássam, kit a balsors hajtva — idegenbe vitt!
Tárd ki hát e szent lakásnak — tárd ki lomha szárnyait!

II.

Félelemnek nyila vérez,
Alig értem sirkövéhez;
De egyszerre, mintha nyelve nőne,
Biztató beszéd ömlik belőle.

Mond: »Ne félj! Leó ez — senki más — itt,
Megtartotta hű, örményvonásit,
De szemének nincs könye, villáma, —
Fájdalomnak éje ült reája.

Nincsen kardja, korona, se dárda,
Kelet földjét, mely hajdan bejárta;
Sirja van csak — hosszú lánczba véve, —
Történelmünk végső büszkesége!«

Elmondottam mostan térden állva:
Az orosznak mily kemény a járma;
Szerteszórva — népem ifja-véne
Nem tesz esküt már a hon nevére.

Pusztulóban van az ősi otthon.
Török áll őrt minden harczi ponton,
S kurdszablyától ömlik bár a vére:
Lázadás, ha fegyvert fog kezébe.

Kihalóban szép nemzeti nyelve,
Hazafiság, mult, erény feledve;
Él ugyan egy töredék a honban —
Örök gyászban, örök siralomban.

III.

Mig panaszlám így az örmény helyzetét,
Köfedél takarta el sötét szemét;
Körülöttem néma siri csend terült,
A sok könyvtől keblem égett, úgy hevült.

»Ébredezz már, kelj föl oh Leó király!
Fend ki kardod a szabadság lánginál!
S vétkeért ki böven — rég megszenvedett
Vidd honába ezt a szétszórt nemzetet.

Vigy el ama szent halomra, vigy ahoz,
Hol apáink hősi csontja porladoz,
Jobb nekünk ott, bár lemondás s nem remény
Rezzen végig a csalogány énekén!

Verj e népnek utat ős honába,
Bujdosóként czéltalan, hiába
Hogy ne járja ezt a földtekét; —
Nincs hová lehajtsa bús fejét.

Nézd, miként patazkik tiszta vére,
Balzsamot kér égető sebére
Hozzád nyujtva bizalomkarát;
Idegen kéz enyhet úgy sem ád.

Szűzeinknek bútól ázik ajka,
Csillagunkat sűrű kőd takarja,
Vészesen bűg fenn az Ararát; —
Nincs ki értse bánatos szavát.

Csak te látod, hogy mi most az örmény:
Könnyű hab, mit mélyre vág az örvény
S hogy még fönáll annyi vész után,
Lelked óvta, védte meg csupán.

IV.

Nézd oh népem, minő árvák vagyunk!
Tán soh' se kél föl régi nagy napunk;
Nincsen földünk, vizünk se kenyérünk,
Ha vért izzadva is szántunk, vetünk.

Városaink porladozó romok,
Ledültek mind a régi templomok,
S hol annyi szív imádtá Istenét —
Kozák tapossa Meszrob édenét.

A nagy tehertől égnek vállaink,
Hej! mert nehéz is az a koldus-ing,
Mit hordozunk mint lánczravert rabok, —
Hogy legyünk hazánkban hazátlanok.

Leónk is álmát távol pihení,
Félezredéve zárja Saint Denis,
S ez is alig nyílik, ha néhakor
Egy-egy örmény hozzá zarándokol.

Fehér Gerő.

Kétszer menyasszony.

— Történeti elbeszélés. —

Az „Armenia“ számára írta: Kritsa Klára.

(1.)

I.

Nyáron — az év e legforróbb szakában — midőn Konstantinápolyban oly tikkasztó a meleg, oly fojtó a lég, sokan kimennek a közelfekvő szigetre: Brenkhipoba. Itt, a gazdag lombozatú fáktól árnyékolt helyen, enyhébb a levegő. A madarak vidáman röpködnek az ágakon, dicshymnust zengvén a mindenség örök, szent Alkotójának. Tarka virág-szőnyeg kápráztatja a szemet s az édes, mámorító illatot szárnyára kapva széthordta az andalító langy szellő. Oly szép, oly kies e hely!

Itt ragyogóbb a napsugár, kékebb az égboltozat, éde-sebb a virágillat, kellemesb a madárdal, zöldebb a pázsit.

Minket azért érdekel e sziget, mert ennek egyik zár-dájában élt a világhírű szép örmény hercegnő: Euphrosina, ki VI. Constantin és Márem hercegnő leánya volt.

Konstantinápoly, hol 1453. óta a félhold alapította meg uralmát, mely maig is fennáll, történetünk idejében a keletrómai császárság székhelye volt.

Itt, a császári palotában, látott napvilágot Euphrosina; atyja udvaránál töltötte gyermek éveit addig, míg gonosz ármány folytán innét eltávolították, hogy a zajos vidám életet, a fényt, mely környezé, a zárda komor csendjével váltsa fel.

A kis hercegnő iránt az udvarnál mindenki meleg rokonszenvet érzett és ez nem is lehetett másként; mivel ő nemcsak csodaszép gyermek volt, de e mellett még any-galszelid lélekkel birt, mely tulajdonság az évek folyama alatt növekedett benne.

Akadtt mégis olyan, a ki a szeretetreméltó bájos kis hercegnőt, e drága jó gyermeket s ennek édes anyját: Máremet határtalanul gyűlölte.

Ki volt e gonosz teremtés?

Nehezemre esik e kérdésre felelni, mert szavaim merő képtelenségnek fognak tetszeni.

E gonosz teremtés senki más nem volt, mint Iréne hercegnő, Máremnek szülő, édes anyja s így Euphrosiánának nagyanyja.

Oh legyen áldott az anya szeretete! Mily sajnálatra méltók azok, a kik meg vannak fosztva az anyai szív igaz vonzalmától, ez égi örömtől, mert nincs édes anyjuk!

Nincs oly nemes érzelem: szerelem, barátság, a mely fölérne a szent, a magasztos anyai szeretettel!

Az elvetemült gonosztevő iránt — kit a világ megvet, kitől rokonai, barátai, kedvese undorral fordulnak el — sem hal ki az anyai kebelből a szeretet érzete; vérzik szive gyermekeért; ha lehetne könnyei özönével mosná le homlokáról a szégyenfoltot és kész volna életét áldozni érte, ha ezzel megválthatná őt.

Oh legyen áldott az anya szent szeretete!

Iréne szívében e magasztos, szent érzelem helyét a leggonoszabb érzelmek: kaján irigység, gyűlölet, harag foglalták el. Igaz, hogy az érzelmeket — legyenek azok nemesek, vagy gonoszok — számüzni a szívből nem lehet, de lehet fékezni, hogy felszínre ne kerüljenek.

A rosszlelkű anya, ki egyszersem nagyanya, azonban nem fékezte nemtelen érzelmeit, ellenkezőleg gyűlöletének minden fulánkját a két ártatlan lény ellen irányozta.

Oh! hogy találhatik az anyák között ilyen szörnyeteg!?

Mi ébresztett Iréne szívében ily vétkes érzelmeket leánya és unokája iránt?

Ő ifjú korában hirhedt szépséggel birt; de mert a lélek nemessége, a szív jósága, — mely az ifjúság üdésége nélkül is kedvessé, vonzóvá teszi az arcot, mely kisugárzik a szemekből — hiányzott nála mindig s minthogy nem birt e benső szép tulajdonokkal, tehát az évek elröppenésével, elvesztette szépsége varázshatalmát.

Özvegy lévén, másodsor is férjhez szándékozott menni, még pedig a nálánál ifjabb Constantinhoz, a ki kitüntető előzékenységgel bánt vele. És ő — mert egész lényé hiúságból és önzésből volt szöve — egyelőre nem vette észre,

hogy e kitüntetés leányáért, az akkor 16 éves szende, szép Máremért történik. Midőn aztán Constantin Máremet nejévé tette, a gonosz asszonyban fellázadt a sértett hiúság, a mely szívében határtalan gyűlöletet és bosszúvágyat élesztett. De gyűlöletét elrejté, várva addig, míg az idő megérleli bosszútervét. Euphrosinát születése óta gyűlölte. Aztán, hogy a kis herczegnő elérte tizedik évét — legkedvesebb korát — ekkor elérkezettnek hitte az időt, bosszúvágya kielégítésére.

Terve az volt, hogy a férj vonzalmát és becsülését nejétől, az atya szeretetét gyermekétől megrabolhassa s így leányát és Euphrosinát — midőn ez legboldogabb gyermekkorát élte — eltávolítsa Constantin udvarából.

És ennek keresztülvitelére oly eszközt használt, mely minden nemesen érző szivben fellázítja a vért.

Mély fájdalmat szinelve így szólt egy napon Constantinhoz:

— Egy vallomást kell önnek tennem. Még imádkozni sem tudok Istenhez — pedig én vallásos vagyok — mióta egy bűnös titkot kell rejtegetnem, mely évek óta nehéz teherként nyomja lelkemet. Ugy érzem, mintha bűnrészes volnék. Hányszor, oh hányszor akartam megtenni e vallomást, de nem volt erőm hozzá! hányszor töltém ezért álmatlanul éjjeleimet! De végre is fel kell fedeznem e titkot, mert különben megbüntet az Isten! Oh én szerencsétlen anya!

E szavaknál elkezdett hangosan sirni.

Constantin nagyon meg volt illetődve.

— Ön elrémít asszonyom! — mondá. — Beszéljen nyiltan, tartózkodás nélkül: minő titok az, a mit előttem évek óta rejtegetnie kellett?

— Adj erőt Istenem e vallomás megtételére! — szólt Iréne mély sóhajjal, finom zsebkendőjével szemeit törülgetve. — Legyen tehát! megvallom a rettenetes titkot, bár homlokomat a szégyen pirja borítja és szívemet égő fájdalom emészti! . . . tudja meg tehát, hogy: — Euphrosina nem az ön gyermeke!

Mint sebzett vad ugrott fel székéről Constantin.

— Mit mondott ön!? — kiáltá remegve a felindulástól — Márem megcsalt volna engem!

Iréne egy levelet vont elő kebléből s átnyujtá.

Constantin végig futá a sorokat, melyek Máremhez voltak intézve. Euphrosináról, mint szeretett gyermekéről, meleg hangon szólt e sorok írója.

A levél távol vidékről volt keltezve és csak kereszt névvel aláírva, de már régi, néhány év előtti kelettel volt ellátva. Mondanom sem kell, hogy e levelet az aljas lelkű nő iratta, egy megbizottjával.

Constantin nem kérdezte anyósától, hogy miként jutott e levél birtokába, hitt neki, hisz nem képzelhette, hogy létezhesék anya, ki képes legyen hamis vádat emelni leánya ellen.

— Midőn e levél kezeimhez került — mondá Iréne — kérdőre vontam leányomat és ő sirva mindent bevallott.

Constantinnak férji becsülete be lett szennyezve, házi boldogsága szétdulva. Fájó dühében tört ragadott s rohant vele neje lakosztálya felé, hogy azt, a hűtlennek hitt nőnek keblébe mártsa.

Iréne megrettent. Bármily alávaló volt is, de nem akarta leánya halálát. Gyorsan, mint a gondolat, iramodott a felbőszült férfiú után s útját állva lábai elé vetette magát s esdeklő hangon szólt:

— Ne ölje meg leányomat, ne tegyen örültté!

Constantin eldobá a tört s kezével végigsimítva forró homlokát, remegő hangon kérdé:

— Mit tegyek tehát?!

— Küldje őket kolostorba. Leányom vétkét legalább Isten előtt ott jóvá teheti.

— Igaza van! Ez a leghelyesebb mód megválni tőlük.

— Adja ezt levélben tudtára Máremnek, mondá Iréne s ezzel távozott, magára hagyván Constantint.

Ez dult arczczal ment dolgozószobájába, íróasztalhoz ült s reszkető kézzel írta a következő sorokat:

»Én forrón, kimondhatatlanul szerettelek s te megcsaltál engem: Euphrosina nem az én gyermekem. Megölhetnék, de nem akarom véreddel beszennyezni kezemet.

Többé ne kerülj szemeim elé; én látni sem akarlak! Távozz innét, vonulj zárdába leányoddal együtt és vezekelj bünödért.

Constantin.«

— — — — —
A szerencsétlen Márem, a szegény áldozat, a mint elolvasta férje levelét, ájultan rogyott össze.

II.

Iréne bosszúvágya teljesült. Az általa gyülölt két ártatlan teremtés el lett távolítva Constantin udvarából.

Brenkhipo sziget egyik zárdájában töltött egy szenvedés-teljes évet Márem; csupán leánya közelléte nyújtott némi vigaszt bánatos lelkének, ez óvta meg őt a kétségbeeséstől.

A váratlan csapás azonban, mely a szerencsétlen nőt sújtá, a nagy lelki rázkodás, oly nagy mérvben megrendíté egész valóját, hogy az, anélkül is gyenge idegrendszerrel bíró nő egészsége teljesen tönkre ment. Beesett orczáin ott piroslottak a halál rózsái, melyeknek látása meggyőzhette a szemlélőt a felől, hogy egy gyógyithatlan, sorvadásos beteget lát maga előtt.

A meddig ereje egészen el nem hagyta, naponta tett egy sétát Euphrosinával a zárda kertjében, egyik apácza, Octavia testvér karjára támaszkodva; midőn aztán végkép elgyengült s többé az ágyat nem hagyhatta el, egy napon így szólt az ágya fejénél ülő apáczához:

— Octavia testvér! van egy kérésem önhöz: Iróasztalom fiókjában talál egy lepecsételt levelet, vegye azt magához s ha engem már eltemettek — előbb ne! — juttassa azt férjem, a császár kezéhez. Igérje meg, hogy megteszi.

— Igérem, mondá az apácza könnyezve.

— És ígérje meg, hogy miként eddig, úgy ezután is szeretettel fog bánni e szerencsétlen, eltaszított gyermekkel, az én forrón szeretett leányommal!

— Ezt is ígérem, szólt az apácza, alig bírva visszatartani zokogását.

— Köszönöm! Áldja meg az Isten nemes önfeláldozásáért, melyet velünk szemben tanusított!

Néhány nap mulva az elgyötrött lélek elköltözött fényes hazájába, hogy elnyerje ott megérdemlett jutalmát.

Euphrosina fájó könnyeket hullatott drága édes anyja ravatalánál.

A temetés, az elhunyt kívánsága szerint, minden külső pompa nélkül ment végbe.

Pár nap mulva a temetés után, Constantinnak kezéhez jutott, nejének hozzá intézett levele, mely így hangzott:

»Erölködve irok, a kezem erősen remeg, alig vagyok képes egyszerre három-négy sort írni; de a jó Isten megkönyörül rajtam s addig élni hagy, míg e levelet megírom. Akarom, hogy emlékem tisztán álljon előtted.

Még a legnagyobb gonosztevőnek is meg van engedve, hogy valamit mentségére felhozzon, csak én, az ártatlan, lettem elítélve irgalom, kegyelem és kihallgatás nélkül.

Oh, miért törtél oly gyorsan pálczát fölöttem? miért nem bocsátottál akkor magad elé engem, szerető hű nődet, hogy meggyőzhettelek volna ártatlanságomról? mennyi szenvedéstől kimélhetted volna meg magadat is!

Mert tudom, érzem, hogy szenvedsz te is!

Most, midőn a túlvilág kapúja nemsokára feltáruoland előttem, kérlek: higgy ártatlanságomban!

Esküszöm, hogy nem csaltalak meg, mert Euphrosina a te gyermeked! Ha homlokára nézek, a te nemes, szép homlokodat vélem látni; ha szemeibe tekintek, mintha a te szemeid lövelnének felém fényugarat.

Esküszöm az egy örök Istenre, kinek nemsokára színe előtt leendek, a ki igazságosan fog itelni fölöttem, hogy ártatlan vagyok!

Bocsásson meg az irgalmas Isten annak — bárki legyen ő . . . — a ki feldulta boldogságunkat, a ki megfosztá a nőt férjétől, a gyermeket atyjától és anyjától is! Igen, mert nekem, az anyának, azért kell árván hagyni gyermekemet, azért kell a korai sírba szállanom, mert felémzett a bánat, a gyötirelem.

Isten bocsásson meg e gyötirelem okozójának; én megbocsátottam.

Ugy-e hiszesz, hinned kell ártatlanságomban, hisz a ki a sír széléhez jutott, az nem mondhat valótlant?

Még van egy kérésem hozzád.

A zárda hasonlít a Noé bárkájához, hová a szelid galamb szájában a béke zöldelő olajfaágát vitte, a külvilág pedig olyan, mint a tenger, melynek háborgó, vészes hullámai gyakran elnyeléssel fenyegetik a hajósokat.

Utolsó kérésem hozzád az, hogy Euphrosinát, drága gyermekünket hagyd a zárdában, míg felnőtt s ha akkor hivatást érezne magában felvenni a fátyolt, ne ellenezd ezt, ne kényszerítsd arra, hogy a világba lépjen. Vele itt mindannyian rokonszenveznek, különösen egyik testvér gyermekeként szereti őt. Ezért nyugodtan halok meg, mert meg vagyok győződve, hogy e jó és szelid lelkű nő, csak szép és nemes érzelmeket fog éleszteni szívében.

És most Isten veled! a viszontlátásig majd a túlvilágon. Hű nőd:

Márem. ◀

Constantinnak, mióta nejét és gyermekét elüzte, gyakran voltak nyugtalan, lázas éjszakái. Képzeteiben látta nejét s gyermekét, a mint mély szomorral arcukon, szelid szemrehányással szemeikben tekintettek reá és tekintetükből ezt olvasta: Miért taszítottál el magadtól minket szerető hű nődet, édes gyermekedet? Ilyenkor az önvád kinozta. Bánta tettét és elhatározta magában, hogy ezt jóvá fogja tenni. De ez elhatározása csak rövid ideig tartott, a démon fölébredt benne és elfojtá a neje iránt támadt hitet, bizalmat.

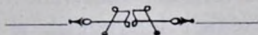
Most, hogy levelét elolvasta, úgy érzé, mintha annak minden sora tüzes vasként járná át szívéét. Iszonyú fájdalom töltötte el egész valóját. Örülten járt le-fel szobájában; homloka forró volt; keble belül égett, mintha egy vulkán krátere lett volna, toroka összeszorult, mint a kit fojtogatnak.

— Hah! tört ki kebléből e kiáltás s az asztalra borult, két kezébe temetve arcját. Kis idő múlva felemelkedett; ajkai reszkettek, keble zihált a felindulástól.

— Oh hitvány szörny anya! — mondá leirhatlan hangon. — Tönkretetted boldogságomat, a halálba taszítottad forrón szeretett ártatlan nőmet, édes leányodat! Hah! meg-

vetésre méltó nyomorult teremtés! megöllek! . . . De nem . . .
nem . . . Bármily nagy a bünöd még sem oltom ki életedet,
mert az ő életét te adtad! . . . Oh én szerencsétlen! . . .

S ezzel székre roskadt és zokogott, sirt keservesen az erős férfi, a császár!

Testvérek vagyunk.

— Besigtháslián költeménye. —

Van-e az ajknak oly szava?
Tündér lantjának oly dala?
Mely értékével addig ér —
Mit kifejez e szó: testvér!

Kiket a vizzály elzavart,
Testvér — nyujts felém jobbotat,
A balsors rút gyűlöletét
Egyetlen csókunk szórja szét!

Ha Örményország, ősz anyánk,
Mint testvérekre néz reánk:
Hullatja öröm-könnyeit
S megenyhíti mély sebeit.

Közös volt egykor bánatunk, —
Együtt kell most örvidenünk;
Igaz testvéri szeretet
Szül nagy és fényes tetteket.

Legyen egy cél, egy feladat,
Melyért rajong a gondolat:
Hü testvérek fölemelik
Áldott hazánk dicső nevét.

Simay Gergely.

A szamosújvári gyógyfürdő.

A mi Kolozsvárnak — Monostor, a mi Deésnek — Akna falu, az Szamosújvárra nézve a kéri határon levő fürdőtelep, — oly terület, mely átcsatolásra látszik praedestinálva lenni.

Hogy azonban a hazai gyógyfürdők sorában ez, a becses kénforrást környező, csinos fekvésű fürdőtelep minő nevet visel? részünkről arra valami különös súlyt fektetni nem birván, nyugodtan bevárhatjuk, míg akár a város, akár a közelebből érdekelt tulajdonos — ki a maga részéről igyekszik minden lehető elkövetni a fürdő emelésére, — elérkezettnek látják majd az időt, e már is szép jövőt ígérő fürdőhelynek, mely városunk területétől csak az országút által választatik el, — az előirt közigazgatási szabályok szerint, hatósági eljárás útján Szamosújvár határához átcsatolni; természetesen az érdekelt szomszédközség meghallgatása mellett.

Ismételjük: nekünk a »kéri fürdő« elnevezés nem idegenszerűbb, mintha ugyanazt »szamosújvári fürdő« néven emlegetnők; s mint közegészségügyi, sőt némileg forgalmi szempontból is számba veendő tényező, már is ép úgy megérdemli figyelmünket, mintha csak e város közvetlen területét képezné.

Az első forrásnak a haszonbélő Czako-család, melyből eredt a neves Czako Zsigmond színműíró — adott nevet több mint ötven évvel ezelőtt. A második forrás Bánffy nevet visel. A fürdőhöz legközelebb eső vasúti állomás: Szamosújvár. Szamosújvárról két felől fassorral szegélyezett árnyékos úton 15 percz alatt gyalog is kényelmesen ki lehet sétálni a fürdőhez; különben óránként társaskocsi közlekedik a város és a fürdő között.

A fürdő fekvése igen szép; mögötte közvetlenül hegy emelkedik, melynek lombos fái alatt és magyaró-bokrai között kellémes helyek kínálkoznak. Elötte padokkal ellátott tánczó hely, tovább pázsitos tisztások. Az országúton túl a Szamos hosszában sűrű berkek, melyeknek kedves lakói:

a dalos madarak kellemes hangjaikkal gyönyörködtetik füleinket.

A csinos park környezte fürdőtelep több kőépületből áll. Lakószobái a szükségletet már nem képesek kielégíteni. A két vendéglő konyhája jó és olcsó. Tizenennyolcz fürdőszoba áll a vendégek rendelkezése alatt; 12 szobának izléses stilben épült, fedett tornácza is van. Minden fürdőszoba kényelemmel van berendezve; vannak kettős káddal ellátott szobák is. A fürdőszobákat az idén újra átalakította az érdemes tulajdonos, kinek figyelmes szeme mindig talál igazítani, csinosítani valót.

Az idén épült hat új szoba, melyek carrarai márvány kádakkal vannak berendezve; mind a hat szoba padlata szines cementlapokkal van kirakva. E szobák, melyekben kemence is van, hogy télen is lehessen fürdeni — bátran kiállják a versenyt Erdély bármely látogatott fürdőjével. Szóval a derék tulajdonos: dr. Zakariás József fegyintézeti főorvos nem kimél fáradságot, költséget, csakhogy kényelmet, lakályosságot, csint, tisztaságot, rendet állandósítson fürdőtelepén. Viszont nemcsak e város, hanem a vidék közönsége is évről-évre nagyobb meg nagyobb számmal látogatja e virágzó fürdőt. Ünnepeken, midőn a vidéknek adják az elsőséget, csak nehezen jut a szamosújvári fürdőszobához. Szamosújvár után Deés ad legtöbb fürdővendéget; a deésiek egy része kocsival jön ki, a többi az olcsó vasutat használja, mely délután 4 órakor kihozza és estve 9 órakor haza viszi őket. Ezeken kívül Kolozsvárról, továbbá megyénk, sőt hazánk távolabb eső vidékeinek helységeiből is találhatunk vendégeket a nyári fürdőidény alatt a kérii fürdőtelep árnyas sétányain!

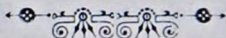
A mondott két forrás szolgáltatja a vizet a meleg fürdőkhoz. E kénes források gyógyító hatását már régóta ismerik e vidék lakói. Dr. Brunner Kálmán, a nagyhirű budai »Császárfürdő« kitűnő orvosa, a kérii ásványvizek gyógyító hatásáról, értékéről, elemzési adatok alapján, következő véleményt mond:

»A kérii vizek a ritkábban előforduló kénes vizek közé tartoznak; mint ilyenek jó sikerrel alkalmazhatók a csúzos bántalmak súlyosabb eseteiben, az izmok, ízületek csúzos bántalmai, a zsugorodások, merevségek, bőrfekélyek, a csont-

szú, görvélyes bántalmak ellen, az idült izzadmányok, melyeknek felszivódását a kénes vizek elősegítik, fémmérge zéseknél stb. Belsőleg használva a garat, gége és hörghurut, alhasi pozsga, gyomor- és bélhurut, aranyeres bántalmak, a máj- és lépdaganat stb. javulni fognak alkalmazásuk által.»

A derék tulajdonos a fürdő forrásait három évvel ezelőtt dr. Hankó Vilmos budapesti chemiai tanár által vegyelemezte is; dr. Hankó munkáját ezen cím alatt: »A kérii fürdő és ásványvizei« ki is adta. Ebből a lelkiismeretes szakmunkából vesszük át a következő sorokat: »E forrás vizek összetételükhöz képest a szobránczi vizek, Harrowgate, hírneves angol fürdő vizei, Lostorf ismert svájci fürdő vizei mellett igen előkelő helyet foglalnak el. A vizek kedvező összetétele által biztatva, a fürdő-tulajdonos elhatározta, hogy e kis fürdőt tetemesebb beruházással a modern igényeknek megfelelő fürdőintézetté fejleszti.«

S.

Egy iskolalátogatás története.

Megerkezhén Tifliszbe, a Kaukazon túl fekvő tartományok volt közoktatásügyi főnöke: Schramm tábornok — így beszélt el egy lengyel származású tanár, a nem rég elhunyt német orientalista: B o d e n s t e d t -nek — legelső körútjában az én tanodámat is meglátogató. A gyöngédtelen módor, melyben én és tanítványaim általa részestettünk, csakhamar sejteté velem, hogy e látogatásnak aligha lesz kedvező kimenetele.

Sokkal több kellemetlenségem volt már az életben, hogysen túlságosan meglepett volna a tábornok mogorva fellépése; sőt azon azczfintorítás sem igen hozott ki türelmemből, melyet lengyel nevem hallatára vágott.

Ő azonban minden szónál ingerültebb és durvább lön, ama rég ismert szabály szerint, hogy dühös ember annál inkább neki böszül, minél több nyugodtsággal találkozik,

— s hogy az emberek buta gögje mindig arányban áll tudatlanságukkal.

— Nos, hát mit is tanulnak az ön növendékei?! kezdé meg vizsgálatát »a népoktatásügyi miniszter helyettese,« miután igazi maró tekintet mellett megjegyzé, hogy a tanulók öltözetén s a tanterem berendezésében megrovandót nem talált.

Én eme szokásos kérdésre szintén a megszokott felelettel válaszoltam, de ő nem is hagyva, hogy kibeszéljem magam, fontoskodó arcczal közbevágott:

— Födolog oroszul tudni! mindenekelőtt arra kell ügyelni! Ha a tanulóknak rendesen adják elő az orosz nyelvet, a többi azután magától jön!

Én természetesen ellent nem mondhattam, csupán annyit feleltem, hogy részemről mindent elkövettem, hogy növendékeimet az orosz nyelvre alaposan megtanítsam...

— Azt már szeretnők látni! — kiálta fel a tábornok — állítsa hát ön ki a legjobb tanítványát!

Parancs szerint cselekedtem, de fájdalom legjobb tanítványom nem volt orosz, hanem: örmény, neve: Ákimiján.

Eme véletlen körülmény várva várt alkalmat nyújtott a tábornoknak a szidalmazások özönével kifakadni ellenem, hogy én mellőzöm az oroszokat, s kedvezek a meghódított népek gyermekeinek.

Elképzelheti ön — jegyzé meg itt az elbeszélő tanár — hogy a »népoktatási miniszterhelyettes« ezen fellépése épen nem hatott bátorítólag a szegény tanítványaimra.

Reszketve és bátortalanul lépett elő Ákimiján.

— Irasson hát vele valamit a táblára! rivallt rám Ő Excellentiája!

Felszólításomra Ákimiján krétát vett kezébe és irt:

— »A szem egyik tagja az emberi testnek!«

A mondat hibátlanul volt leírva s nem lehetett ellene kifogást tenni.

— Nos folytassa hát tovább vele! sürgeté Ő Excellentiája.

— Micsoda név ez a szó: »oko« — (a szem)? kérdezém a tanulótól.

— Főnév!... dadogá a szegény gyermek.

— Jól van fiam, csak bátran! Ő Excellentiája (oroszul: »Jewo Wuyssoko prewosschoditelst wo«) nem bánt téged. Hát mondjad csak meg nekem, milyen nemű ez a szó: »oko«?

— Semleges nemű!

— Egészen helyes! hát... .

— Mit? Egészen helyes? Semleges nemű? Slawnuij schtuk! Szép historia, mondhatom, — szakitá félbe ingerülten a tábornok. Mit tanítja ön efféle badarságokra növendékeit?!... Nincs-e nekem épp oly jó szemem, mint a feleségemnek? Nem éppen úgy lehet a szem him-, mint nőnemű? Honnan lenne a szem semleges?!...

A »népoktatásügyi miniszterhelyettes« szemei ekkor a lehető legsötétebb szint váltották; s újból a szidalmak egész özöne áradt reám, a mint ez csak egy ilyfajta muszka generalis száján kifeérhetett.

A vége ez esetnek az lőn, hogy én az iskolától ismét a hadsereghez lettem beosztva, — mivel megdöntenhetlenül kiderült, hogy én a tanuló ifjúság fejét megzavarom; s hogy semmi egyébire nem vagyok alkalmas, — csupán hadi szolgálatra!

Dr. Simay János.

Könyvismertetés.

A magyar műballada kezdete. Doktori értekezés. Irta: **Esztegár László.**
Budapest, 1892. —

Négy és félvire terjedő művecskét küldtek be közelebről szerkesztőségünkbe, mely tárgyánál fogva épenséggel nem tartozik folyóiratunk tárgykörébe, azonban szerzőjének személyisége jogosulttá teszi a vele való foglalkozást. Sőt bizonyos jogczimünk is van reá, hogy e helyen megemlékezzünk róla. Esztegár László ugyanis az »Armeniá«-nak legifjabb munkatársa, ki folyóiratunk első évétől kezdve mai napig teljes buzgalommal harczol zászlónk alatt, s bizonyos, hogy írói egyéniségének fejlődésére e munkássága is hatással volt. Természetes tehát örömrünk,

midőn látjuk, hogy az, ki úgy szólván szárnyaink alatt tette meg első lépéseit, ma már az önálló irodalmi tevékenység mezején is megállja helyét. Esztegár László első irodalmi kísérleteivel azon évben lépett fel, midőn az »Armenia« megindult. Azóta a legelőkelőbb magyar hírlapokban találkoztunk czikkeivel, melyekben mindig komolyan törekvő ifjúnak mutatta be magát, s illetékes helyekről nem egyszer részesült elismerésben. Leginkább irodalmi, művészeti és eszthetikai kérdésekkel foglalkozott, s e tárgyak iránt érzett előszeretete észrevehető az »Armeniá«-ban kifejtett munkásságán is. Buzgó lelkesedéssel tárgyalta az örmény szellemi élet érdekesebb megnyilatkozásait. Legtöbbet várunk azonban tőle a magyar irodalmi örmény vonatkozású helyeinek kinyomozása terén. Ez irányú működését már pár évvel ezelőtt kezdte meg, összeállítva Mikes Kelemen örmény szempontból érdekes közléseit. Ő volt az, ki a hazai örménység egyik büszkeségének: Csiky Gergelynek irodalmi jelentőségét lapunkban fejtegette, s nem lesz érdektelen megemlítenünk, hogy ez időszerint a magyar színművekben előforduló alakok tanulmányozásával foglalkozik.

Mind ezt jól esett elmondanunk róla most, midőn először jelent meg nagyobb dolgozattal a közönség előtt. E kis mű a doktori fokozat elnyerése végett készült, s mint értesülünk szerzője el is érte célját. Jún. 11-én avatták fel a budapesti kir. magyar tudomány-egyetemen filozófiai doktorrá. Értekezését dicsérettel fogadták el. És valóban végig olvasva a kis művet, mi is csak gratulálhatunk szerzőjének. A magyar irodalomtörténet egyik legérdekesebb kérdését törekszik megvilágítani benne a szerző: azt a mozzanatot nevezetesen, midőn a fejlődő magyar irodalomban megjelenik idegen hatások alatt a műballada. Irodalomtörténeti szakkészültséggel mutatja ki e hatást kellő pontossággal, s behatóan ismerteti Kölcsey, Kisfaludy Károly és Vörösmarty ballada-költészetét, kiterjeszkedve a korábbi nézetek kritikai méltatására is. Dolgozata mindvégig irodalmi stílusban van tartva, s tárgyánál és előadásánál fogva egyaránt érdekes olvasmányt nyújt.

Igen szívesen hívjuk fel olvasóink figyelmét e kis munkára, ifjú munkatársunknak pedig őszintén kívánunk kitar-
tást a megkezdett pályán.

A kath. örmények.

II.

Atörök kormányt mindjárt kezdetben tévútra vezette a francia követ, úgy tüntetvén föl a dolgot, hogy a lázadók az igazi katolikusok, a többi 100 ezer pedig szakadár. A Porta nem maradt sokáig semleges. Engedve több külhatalom sürgetésének, Hászun pátriárkhát száműzte és új választást rendelt el. A választás Diarbekir érsekére, Báltárián Jakabra esett, de ez visszautasítá. A második választásból 1130 szavazattal Kupelián kiközösített áldozár került ki mint pátriárkha. A török kormány a pártütők elenyésző kisebbségének átadta a kath. örmény nemzet összes templomait, iskoláit, kórházait és vagy 5 millió forint értékű vagyonát. Elképzelhető, mennyi zaklatás, keserűség és visszaélés származott a karhatalom ilyen beavatkozásából. A Porta csakhamar tapasztalta, hogy ballépést tett, midőn egy-két pártütőnek kényekedvére bizta a kath. örményeknek egyházi és polgári ügyeit. Mivel a szakadár Kupelián elé tartoztak a kath. örmények némely polgári ügyei, de a kath. örmények megtagadtak a szakadár pátriárkhával minden érintkezést, a Porta már 1874-ben kénytelen volt megengedni, hogy a kath. örmények polgári ügyeiket választott »vakil« (előljáró) előtt intézhessék el. Majd azt is megengedte a Porta, hogy Hászun, a száműzött pátriárkha visszatérhetett. A pártosok sorai ritkulni kezdettek, mert a jobbérzelmű papok és világiak visszatértek a törvényes pátriárkha főnhatósága alá. Kupelián is alávetvén magát (1879), az egység helyreállt, a Porta pedig Hászun pátriárkhát visszahelyezte polgári joghatóságának élvezetébe is; Hászun 1880-ban biborosnak neveztetvén, Rómába ment lakni, a pátriárkhai székre pedig Ázárián István czimzetes érseket választotta meg a püspöki kar.

A szakadár örmények egyesülését megakasztá ez a pártütés, de a viszály megszűnése után újabb lendület észlelhető. A szakadár örmény egyház föloszlásnak indult; egysége régen fölbomlott, hiszen három feje, három pátriárkhája van, a kik egymással annyira nem élnek egyetértés-

ben, hogy egymást kiközösítik, eretnekséggel vádolják. E három pátriárkának székhelyei: Ecsmiádzin (oroszfönhatóság alatt), Szisz (Ciliciában) és Konstantinápoly. Éppen azért, mert egymás ellen törnek, elvesztették e pátriárkhák tekintélyüket a szakadár örmények előtt is.

Ha az 5—6 millió lélekből álló szakadár örmény egyház föloszlásnak indul, az a kérdés, melyik vallásfelekezet fog ebből hasznot húzni?

Angliát nem vallási, hanem politikai érdek vezérli, midőn előzönlí a szakadár örmények által lakott vidékeket prédikátorokkal, a kik nem annyira a prot. vallást hirdetik, mint inkább az angol pénznek osztogatását eszközlik. Nagy költséggel nyitnak az angolok iskolákat, növeldéket, árvaházakat, gyógyszerházt, kórodát stb. A prot. eretnekségre avval kecsegtetik az örményeket, hogy biztosítják őket Anglia pártfogásáról; az örmények nem válnak be protestánsoknak, ezt a prot. prédikátorok is tudják, de lehetnek belőlök szabadelvűek, a kik a kath. egyházat gyűlölik.

A prot. áradat ellen a szakadár örmény papság nem tesz semmit. Midőn egyik püspököt figyelmeztették, hogy néhány évtized alatt martalékul esik a szakadár egyház a prot. eretnekségnek, e jellemző választ adta: »Törődöm is én vele; nem leszek én már akkor!«

A kath. örmény papság keveset tehet szakadár honfíarsainak megnyerésére; a térítés munkáján lat. szert. hit-hirdetők fáradoznak, de erejüket bénítja, hogy nem áll mögöttük valamelyik kath. nagyhatalom és hogy nem rendelkeznek elegendő költséggel. Egy-egy falú szívesen veszi, ha iskola nyílik a gyermekek számára, de a költségekhez nem járul. A prot. angoloknak van pénzök az iskolát föl-építeni, berendezni és a tanítót fizetni. Kevés a kath. pap is. Ez indította XIII. Leo pápát arra, hogy 1883-ban növeldét nyitott Rómában kath. örmény ifjak számára.

A kath. örmények létszáma 120 ezer lélekre tehető.

„A kath. hitterjesztés lapjai“-ból.

Gondolatok a nyelvről.

Értelemre az egyes emberek, nyelvre pedig a nemzetek különböznek egymástól.

*

A legszegényebb nyelv is az örökkévalóság képéből egy vonás.

*

Ha a gondolat: fogamzás, a szólás: szülés.

*

A nyelv nem egyéb, mint egy szem azon lánczból, melylyel az emberi nem egybe van fűzve.

*

Előhaladásában tökéletesíti a nemzet saját nyelvét; de viszont a tökéletes nyelv a nemzetet emeli ki.

*

A holt nyelv a használatból kiment éremhez hasonlít és miként ennek értéke növekedik a hosszú idő elmultával, úgy értékesebb lesz amaz is.

*

Az állat nem használja nyelvét, mert nincs értelme, ellenben az ember, mert értelmes teremtmény, nyelvének sok hasznát veszi.

*

Az anyanyelv az embernek saját tulajdona, más nyelv csak kibérelt birtok.

Örményből:

Fáraó Simon.

Kisebb közlemények.

Ő Felségének királylyá koronáztatása huszonöt éves jubileuma múlt hó 8-án Budapesten, nagy dísz és országszerte nyilvánult lelkesült érdeklődés mellett ment végbe, — méltán megérdemelt hódolattal és a hűséges ragaszkodás legvilágosabb nyilvánulásai közt Szent-István király apostoli utódjának: dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József Ő Felségének legmagasabb személye iránt; kinek alkotmányos érületben felülmulhatlan uralkodói érdemei ércznél maradandóbb alakban vannak megörökítve máris hazánk legújabb

huszonötévi történetében! Üdv a legalkotmányosabb magyar királynak s elévülhetlen dicső uralkodói érdemeinek!

Egy örmény physiolog. Tárchánov szentpétervári egyetemi tanár nem rég felolvasást tartott a zene élettani befolyásáról az emberi szervezetre, s azon eredményre jutott, hogy a zenének a gyógyászatban nagy hasznát lehet venni, s hogy helyes alkalmazás mellett az embereket ép oly könnyen lehet hangolni, mint a hangszereket. Idegbetegeket, különösen epileptikusokat — szerrinte — zene által le lehet csöndesíteni, csak hogy annak alkalmazásánál nagyon elővigyázónak kell lenni, mert némely esetben nagyon is izgató hatást idézhet elő a zene. E mellett tekintetbe kell venni, hogy sok ember természete egyáltalán semmi zenét sem tűr el. A gyógy mód még kevéssé van elterjedve az orvosi praxisban, s jelentősége csak a jövőben fog kitűnni. Ha a zene-gyógy mód tényleg számos megfigyelés negatív eredményt mutat is, sőt néha az ellenkezőt idézi elő, mint a mit vártunk, — Tárchánov e bal-sikert azzal magyarázza meg, hogy a szert nem alkalmaztuk kellő időben, megfelelő formában, s a betegség kellő analizise mellett. Erősen meg vagyok róla győződve — mondta Tárchánov tanár — hogy lesz idő, mikor a zene tudományosan képzett orvosok kezében, hatalmas eszközként fog szolgálni az emberiség betegségei ellen vivandó küzdelemben!

Klapka György, a közelebről elhunyt honvédtábornok, egy időben sokat foglalkozott a Kisázsian át Örményországba vezető vasútvonal tervezésével is; de az általa tervbe vett konstantinápoly-bagdadi vonal kiépítése végre is más vállalkozók kezébe került, s Angoráig már üzembe is vétetett. — Itt még csak annyit említünk, hogy 1848/49-iki tábornokaink közül már csak három (Percczel Mór s Görgei Arthur itthon és Czetz János, Délamerikában) van még életben!

Dr. Wenczel Gusztávról, a közelebről elhunyt nagyérdemű, tudós egyetemi tanárról, nekünk is van egy specialis, érdekes feljegyezni valónk. Wenczel tanár — szokása szerint — egyik vizsgálat alkalmával megkérdezte illetőségét egy szamosújvári származású joghallgatónak is. S a midőn a szigorló azon választ adá, hogy Szamosújvárról való, Wenczel rögtön azt kérde tőle, hogy ismerte-e Lukácsy Kristóf plebánost? »No látja, — folytató magasztalva — az egy nagy tudós volt!»

Irodaom és művészet.

A költő jubileuma. Ápril 9-én ülték meg Moszkvában Sáhaziján örmény költő írói harmincz éves jubileumát. Sok felől kapott ajándékot, táviratot, üdvözlétet. Tiflisből a »Méság« szerkesztője következő tartalmú táviratot küldött: »Én és a szerkesztőség min-

den jót kívánunk a nemzet drága költőjének: Sáházizjának. Fogadj kedves költő, üdvözlésünket. Mint költő és tanár egy egész nemzedéket nevelt fel saját előre törekvő eszméinek szellemében. Éljen még sok évig és pengesse a lantot a nemzet és hallassa áldásos szavát tanítványai számára még sokáig... A tiszteletére adott ebéd alatt 6.000 rubelt gyűjtöttek össze, melynek kamatai szegény gyermekek nevelésére fognak fordítatni. — Folyóiratunk is közölt e tehetséges író költeményeiből egy párt Rudnyánszky Gyula igen sikerült fordításában.

Bodenstedt Frigyes, a nemrég elhalt német orientalista, az ötvenes években Georgia-és Örményországban is utazott. Tifliszből, hol egy gazdag örmény kereskedő lányának nászünnepevény is jelen volt, egy érdekes kirándulást tett Eriván- és Ecsmiádzinba, (tehát egész az Ararátig), s az agg Nerszesz katolikosznak volt szívélyesen fogadott vendége az ecsmiádzini orthodox örmény kolostorban. Bodenstedt »Ezer egy nap a keleten« című utleírásában az örmény ethnographiával is foglalkozván, némileg az armenisták közé sorozható.

Érdekes beszéd. Az angol »Journal of the Society of arts« múlt évi májusi füzetében igen érdekes beszédét közli Telfer kapitánynak, melynek ez a czime: Armenia and its people (Örményország és népe).

Közgazdasági élet.

Kereskedelem és állattenyésztés. A szatocsság és a kereskedelem nagyobb részét az örmények kezében van. Török-Örményország, városokban lakó örményeinek nagy része kereskedő. Kereskedelmi cikkek: a helybeli és külföldi termények és készítmények, az odavaló sawl-ok, vászon, posztó, gyapjú, szőr, bőr, mazsola, búza, gyümölcs, cserép-edények kívülről hozott gyapjú, gyapot, vas és aczél-tárgyak, cukor, thea, naphta és a t. Az örmény kereskedők a külfölddel összeköttetésben vannak. Jelentékenyek a pághesi és gárini gazdag örmények, kik kereskedelmi összeköttetésben állnak Persiával, Orosz- és Franciaországgal. A legelőekkel bővelkedő Örményországban sokaknak képezi foglalkozását az állattenyésztés. Találunk itt szép lovakat, öszvéreket, bivalokat, ökröket, juhokat és kecskéket. Az örmények nagyban tenyésztik különösen a juhot, bivalt és az ökröt. Kitünőek a szászun-i juhok és a chenusz-i bivalok Jól jövedelmez a juhtenyésztés. A juhtenyésztő 400—500 és több juhából eladván néhányat, a begyült pénzből képes nemcsak házi szükségéit fedezni, hanem még az állami adót is fizetni. Az örményországi juhot kiviszik Aleppoba, Syriába, Kis-Ázsiába; a gyapjú nagyrészt Európába hozzák, a többit otthon dolgozzák fel.

Pincze-egylet. Cziliczia Ajntháb városában, melynek környékén sok és jó szőlő terem, pincze-egylet alakult, melynek tagjai közt több olyan egyén van, kik Európa különböző gazdasági tanintezeteinek voltak növendékei.

Mi újság az örmény világban?

»**A birodalom támasza.**« A perzsa fővárosból, Teheránból, jelentik: hogy a Sah a bécsi perzsa nagykövetnek, az örmény születésű Nehrimán khánnak, sok oldalú diplomáciai érdemei elismerésül a »Kavamet Saltane« vagyis a »Birodalom Támasza« címét adományozta. Nehrimán khán utóbbi időben néhány hónapot töltött el a perzsa uralkodó székvárosában.

A gazdag örmény végrendelete. Bakuban meghalt Ávedisz Ghugaszeán, ki magtalan lévén, feleségének hagyta az »Ávedik« nevű gőzhajtársaság felét, mi megér 120.000 rubelt és kész pénzben 12.000 rubelt; a Lazarev akademiának két alapítványos számára 15.000 rubelt; Susu helység iskolájának 5.000 r., ugyanezen város leányiskolájának 5.000 r.; Bakuban új örmény templom építésére 30.000 rubelt. Ghuba kerület Khilvár falu törökül beszélő örmény iskolájának 1.000 r., a bakui emberszerető társulatnak 20.000 r., két nővéreinek személyenként 4.000 r. Ezekon kívül letett egy bankba 150.000 rubelt, hogy az ottan addig kamatozzon, míg kamatos kamatjával együtt 400.000 rubelre fel nem emelkedik; akkor iskolát építsenek azzal.

Egy chicagói lap harminczöt különböző nyelven ajánlja Harrison Carter polgármesterjelöltnek megválasztatását a Chicagóban tartandó világkiállítás idejére. Többek közt oroszul, lengyelül, litvánul, csehül, zsidóul, hollandul, norvégül, svédül, dánul, törökül, tatárul, örményül, arabul, japánul, khinaiul, görögül, latinul, volapükül (vagyis az új világnyelven) buzdítja és lelkesíti az amerikai polgárokat, hogy szavazataikat okvetetlenül Harrison urra adják.

Rövid hírek. Choren Ásêkián, a konstantinápolyi örmény keleti patriarkha a legutóbbi politikai események folytán állásáról lemondott. — Mus vidékén közelebről zendülés volt; melyben az örmény fölkelők visszaverték a mohamedán csapatokat. — Az »Agence de Constantinople« hivatalos értesülés alapján teljesen alaptalannak jelenti ki azt a hirt, mintha a török hatóságok az idén megtiltották volna az örmény organikus statutum (alkotmány) kibocsátásának évenként megtartatni szokott emlékünnepejét; ellenkezőleg az ünnepélyt tényleg megtartották, s diszlakomával fejezték be.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája